

Højskolen og en ung mand fra Solrød - en efterladt dagbog

Af Kurt Hartvig Petersen

Ved år 1900 var de Grundtvigske højskoler i Danmark veletablerede og anerkendt af store og betydningsfulde dele af befolkningen. Det hele var begyndt i storstuer på vakte og opvakte bønderes gårde et halvt århundrede før, men nu rejste monumentale højskolebygninger i en særlig højskolestil sig overalt i landet, i Askov, i Vallekilde, i Ry, i Uldum og en lang række andre steder.

Af sjællandske højskoler var Frederiksborg Højskole i Hillerød under forstander Holger Begtrup's ledelse meget synlig

For landbefolkningen var en højskoleforstander – de var gerne teologer og havde en fortid som reserveløjtnanter fra de slesvigske krige's tid – agtet på linje med Sjællands biskop. For den dominerende og selvbevidste gårdmandsstands unge var højskolen et must. Men kvikke unge fra mere ydmyge samfundsgrupper fandt også efterhånden vej til højskolen. En af dem var Niels Christian Olsen fra Solrød Strandmark. Han tog på Frederiksborg højskole – og han skrev dagbog fra sin tid på skolen i januar og februar 1904

I myten om folkehøjskolen i Danmark indgår den forestilling, at de unge – opildnet af opholdet på skolen – drog hjem til sognet for at tage del i det lokale liv, præge det og udvikle det og tage ansvar for fællesskabet. Beretningen her skal vise, om det kom til at gælde også for Niels Christian Olsen.

Niels Christian var født i Reerslev i 1879. Hans far var hugger og hjulmand Niels Olsen, hvis far igen var husmand, hugger og hjulmand Ole Nielsen i Solrød. Der må have været smalhals i hjemmet i Reerslev, for mindre end et år gammel blev Niels Christian sat i pleje hos fasteren Karen, der var gift med husmand Niels Pedersen på Solrød Strandmark. Her hørte han til hele sin ungdom, og han var, da han 25 år gammel tog på højskole, forudbestemt til på et givet tidspunkt at overtage husmandsstedet. Til stedet hørte omkring 7 td. Land, og det kunne man øjensynlig leve af. Folketællingen i 1890 betegner Niels Pedersen som "Husmand, lever af sin Jordlod"

Dagbogen

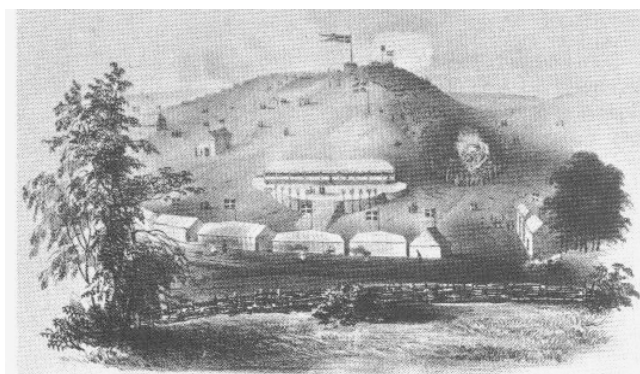
Niels Christian begynder at skrive dagbog, da han vender tilbage til højskolen efter jul. Optegnelserne fortæller om livet på skolen. Han fortæller fx udførligt om en juletræsfest Helligtrekonger-aften.

Men det er tydeligt, at han først og fremmest skriver for at holde fast i indholdet af de foredrag, der interesserer ham mest. Der er undertiden tale om ganske lange referater, og de afslører, hvad der øjensynlig var nyt for ham og hvad højskolen altså fandt ikke var almen viden for landbougdommen og som det derfor var nødvendigt at oplyse om. Indimellem giver han utvetydigt udtryk for sin begejstring og sine følelser ved det, han får fortalt, og det giver et klart billede af, hvad slags menneske han var.

Citater fra dagbogen er – som her – i det følgende gengivet i kursiv

Fredericksborg Højskole den 6. januar 1904.
Køgle Optegnelser af Foredragene paa Skolen.
Ankommer hertil i bedste Velgaaende. Lidt efter
spiste vi til Middag, og siden drak vi saa Trappe.
Herefter holdt Eggert Foredrag om Elektricitetens
Anvendelse den er kommet paa til det den nu er
ved sinaa Forsøg, siden en Borgmester i Magdeburg
opfaad at ved Tindring kunde der frembringes
sinne Lyster. Det var Benjamin Franklin der opfaad
Lysaflederen, og som var en Opfindelse af stor Betyd-
ning for hele Tindring. Efter Eggerts Foredrag, havde vi
Regning hvor jeg ikke ^{at} vedte da dog er Helligdag
siden talte Begtrup en Times Tid, og da vi havde spist
til Aften var vi til Juletræ i Gymnasialsalen, som
begyndte med at vi blev opstillet i Foredragssalen
hvor vi dog hverandre i Hænderne og gik saa i en
lang Række op i Salen rundt om Træet og sang
"et Barn er født i Betlehem" siden blev der læst
Luraakager Fibernoddens Figner Træknodd og forskellige
Julekvaas op i Salen, som blev læst omkring af
Præsten. ogsaa Træet blev plukket for sit Præst
af Papirplads hvor der blev et par Ting til hver.
Derefter Dansede vi, sang, og legede Blindebuk, til til 11
herefter enhver gik til sit. Niels Christian Olsen

Foredragene

Fredag den 22. januar: "I aften holdt Begtrup et udmærket foredrag, hvor jeg blev ret begejstret. Det drejede sig om Sønderjylland i Chr. 8's dage, særlig om en stor fest, ret en folkefest, som blev afholdt på Skamlingsbanken, hvor der var flere tusinde mennesker forsamlede og hvor der blev holdt så mange smukke taler for danskhedens sag i Sønderjylland. Det var mænd som Laurids Skau, Grundtvig, Peder Hjort Lorenzen, Carl Ploug og flere, hvis ord lød til folket på en gribende måde, at det måtte finde vej til enhver dansk mands hjerte..."

Videre fremgår det, at et foredrag, Ole Jensen holdt om Johannes Ewald og hans bestandige kamp med sig selv, gjorde stort indtryk.

Og Begtrup fortæller om Grundtvig og hans forhold til vennen, præsten J.C.Lindberg. Her undslipper en mild kritik af Grundtvig sig ikke Niels' opmærksomhed: *"Det kunne ikke nytte at folk kom til Grundtvig og ville forklare deres personlige mening angående trosspørgsmålet, sligt havde denne ikke tålmodighed til at høre på...."* Niels har blik for nuancer og modsætninger. Alt er ikke sort eller hvidt.

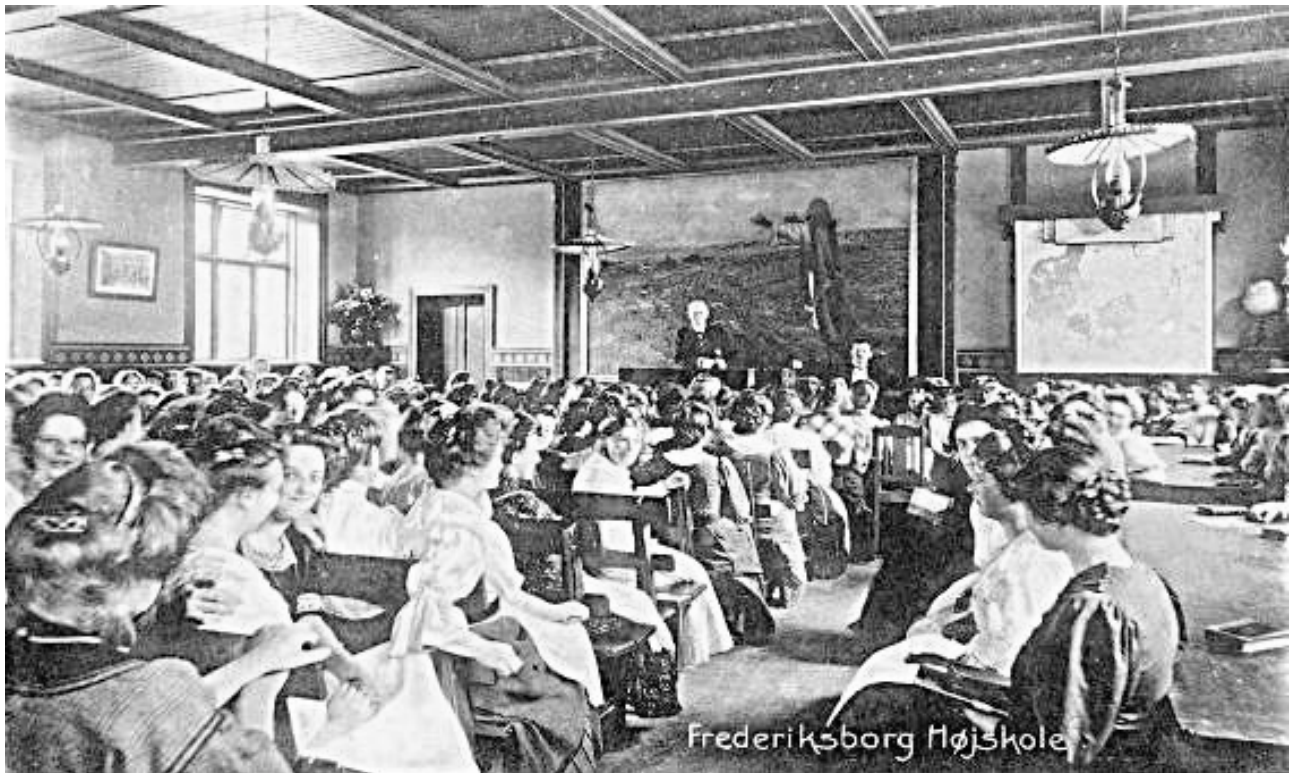
Højskolens selvforståelse går rent ind i dette referat: *"I morges [talte Ole Jensen] om den rationalistiske tid i sidste halvdel af det attende århundrede, hvor præsternes prædiken blev den bare oplysning, og hvor Guds ord var forsvundet fra kirkerne, fordi de ikke troede andet end hvad de kunne forstå.. Åndslivet i Danmark var forsvundet for den nøgterne virkelighed. I denne tid opstod Holberg, der ret kunne ruske op de, som sov, og talte om al den snusfornuft og spidsborgerlighed, som rådede blandt befolkningen...."* Ikke mindst her ser vi, hvor godt han skrev, Niels Christian Olsen. Svære ord løber ham let i pennen, og sådan kunne man skrive, når man havde gået i skole hver anden dag i Solrød skole. Og han husker navne og detaljer og gengiver mange af foredragsholderens ord præcist, som de må være faldet i foredragssalen.

Et længere citat, som også tydeligt afslører, hvad højskolen var ude på og hvad der gjorde indtryk på Niels:

"I aften talte Begtrup om Sønderjylland og om danskhedens bevarelse dernede, om hvordan der fremstod mænd, som bestandigt kunne tale den danske sag, også på den tid, da det tyske nær havde kvalt det danske sprog også i det øvrige Danmark, særligt blandt den del af befolkningen, som hørte til den dannede klasse. Dog gjorde det ikke indtryk på bønderne, fordi de var så dvaske, at de næsten ingenting tænkte. Var vel omtrent ligeglad om enten de var tyske eller danske, når blot de kunne få føden, og ellers havde det fredeligt og godt. Nu om dage er den danske bondestand godt med på spørgsmålene, der er oppe i vort land, både om det ene og det andet, og ved nok hvad det vil sige at være dansk, og have et fædreland med sin historie om fædrenes bedrifter og stordåd. Derpå se vi tilbage med stolthed og glæde, gid det danske folk bestandigt må gå fremad i oplysning, og at det aldrig må savne virkeligt troende oplyste mænd, som kan forkynde Guds ord for menigheden, og at der må være så åndeligt vakte, at det må være en trang hos os at ville høre det, som skal give os kræfter til at komme vejen frem...."

Mange flere foredrag

Foredragssalen befolket med sommerskolens piger

Dag efter dag falder foredragene som en mild regn over karlenes hoveder, og emnerne spreder sig vidt. Begtrup fortæller om Apostlenes Gerninger og overgangstiden fra middelalder til nyere tid. Der foretages om elektricitet og lynaflederens betydning for menneskeheden. Bredsdorff fortæller om tilstanden i Rusland under 1800-tallets zarer og om russiske digtere, ikke mindst Dostojevskij. Der er foredrag om Gladstone, om folkeviser, om de aktuelle forhold i Frankrig og Dreyfus-affæren, om digteren Kaalund, igen om forholdene i Sønderjylland, om Frederik den Anden og erobringen af Ditmarsken – øjensynlig en retfærdig hævn for kong Hans' nederlag (!). Et meget langt og detaljerigt referat drejer sig om svenskekrigene. Også en beretning om statsomvæltningen i 1660, enevælden og Griffenfelt optager ham stærkt. I forbifarten nævnes foredrag om Reformationen, om Christian den Fjerde og Tycho Brahe, om kong Akab og den grumme Jesabel. Og Niels har øjensynlig moret sig kongeligt over et foredrag om folkekongen Frederik den Syvende og en af myterne om grevinde Danner, der drejer sin uberegnelige husbond en knap.

Og nævnes skal endnu et par foredrag, som Niels giver en grundig omtale.

Skolen har haft besøg af to nordmænd, som Niels var særdeles begejstret for at møde. De fortalte om højskolen i Norge og om sprogstriden. Sympatien er for nynorsk, det sprog, *"som tales af den almindelige befolkning"*. Lidt ærgerligt, at Bjørnson er imod, *"endskønt de [bondebefolkningen] hylder ham som deres fører i alt andet..."*

Niels kan ikke undlade kritikken af den store Bjørnson. Ret skal være ret.

Begtrup fortalte om Luther, og Niels får det hele med. Han slutter sin lange beretning: *"...Det er en stor gerning denne ene har udrettet, og en stor bevægelse han har skabt og som har gjort hans navn udødeligt blandt menneskene..."* Igen her sikkert et direkte citat

Og sluttelig et glimt af Niels' gengivelse af forstander Begtrups fortælling om martsdagene i 1848. Man aner, at forstanderen har haft forsamlingen i sin hule hånd.

Den slesvig-holstenske delegation er kommet til København og forsøger at stikke en kæp i hjulet for grundlovssagen og kravet om Danmark-til-Eideren. Om det videre skriver Niels: *"..Disse mænd havde indlogeret sig på hotel d'Angleterre. Men da folkemasserne opdagede, hvor de opholdt sig, samledes de i uhyggelig grad på pladsen foran, og der måtte tages forholdsregler. Der gik da bud til studenterne og disse mødte også og blev opstillet i to rækker, hvor igennem de fremmede så marcherede ifølge med nogle af de mest fremragende mænd i København, og efterhånden som de skred frem, måtte studenterne løbe foran for at skaffe plads. Toget skred også rask fremad uden at nogen led overlast, og kom siden til kongen og frembar deres sag...."*

Martsdagene 1848

En nøgtern eftertid mærker sig måske, at slesvig-holstenerne ovenfor betegnes som *"de fremmede"*. De var dog fuldgældige borgere i monarkiet. Hvis Begtrup havde problematiseret sagen en kende ved fx at pege på Eiderpolitikens uigennemførlighed og de sproglige og nationale modsætninger, skulle Niels, som vi efterhånden kender ham, nok have vidst at mærke sig det.

Foredraget ender med en opløftet skildring af slaget ved Fredericia, hvor den tapre Olaf Rye falder og slesvig-holstenerne får stryg. Niels sidder på sit kammer og leverer en levende beretning også af dette, inden han går i seng. Begtrup kunne fortælle, og Niels kunne skrive!

Hvad der ellers optog ham på skolen

Det var ikke åndelighed alt sammen. Niels deltager med ildhu i undervisningen i regning og bogføring, som han ved også har betydning for ham i fremtiden. Der går en prås op for ham, da han bliver klar over fidusen i bogføring, den at føre én kolonne for indtægter og én for udgifter. Han nævner flere gange, at han må kæmpe med regningen, men han skal nok vide at holde ved. En søndag lang sidder han på skolen med sine regneopgaver.

På højskolen er man optaget af det helt aktuelle storpolitiske problem: Den russisk-japanske krig. Niels frygter, at konflikten vil brede sig og noterer med ængstelse, at Marineministeriet har indkaldt 1500 mand til Københavns Søbefæstning.

Et sted stikker husmandsdrengens mangel på selvfølelse hovedet frem. Han er øjensynlig kommet til kort på en eller anden måde og han mangler *"selvstændighedsfølelse"*. Men, skriver han, han *"vil søge efter bedste evne at tilegne mig det, da det er en meget god ting, som er aldeles nødvendig, hvis man vil have et godt udbytte af livet. Jeg vil arbejde på at tilegne mig hvad jeg mener man kan have gavn og glæde af, men det er tit såre vanskeligt at lære. Hvor kunne det dog være skønt, hvis man kunne tage del i de spørgsmål, som er oppe i tiden. Men det er såre vanskeligt at komme ret ind og danne sig nogen mening om. Men der er dog mange, som kan det, og kan disputere om forskellige emner...."* Måske er han den dag lidt langt nede, men man aner en beslutning om, at han nok skal vide ikke at sidde passivt hen, når han kommer hjem.

Hjemme igen....

Niels må tage hjem fra højskolen en måned før tid, skønt han var så glad for at være der. Hans gamle plejefar er syg, og han må overtage driften af husmandsstedet. Men han fortsætter sin dagbog, og han har det svært med at være alene efter den store tid med samværet med de andre på skolen. Han holder kontakt med sine bedste venner fra opholdet, og han kaster sig ud i de fællesskaber, han kan finde i Solrød: Foredrag i forsamlingshuset og et dybt engagement i den lokale afholdsforening, der – så ung han er – sender ham til København for at forhandle om en fane til foreningen. Han trøster sig med, at det nu er forår, og han glæder sig til gudstjenesten påskedag.

I dagbogen indfører han et sirligt regnskab for indtægter og udgifter, som han lærte det. Et sted ærgrer han sig over, at der har været tilkaldt dyrlæge en dag, han ikke var hjemme. Havde han selv trukket den syge ko til dyrlæge, kunne han have sparet 4 kroner...

Han afskriver en lang række digte og salmer, som han øjensynlig holder særlig meget af: *"Du som har sorg i sinde, gæk ud i mark og lund..."* Og: *"Et jævnt og muntert virksomt liv på jord..."*.

Og han fortæller, at han står ved østgavlen og kigger ud over marken og Køgebugten og glæder sig over den opgave på jord, han er sat til at varetage.

Anfaldet af mangel på selvstændighedsfølelse får ikke lang levetid. I dagbogen har han denne betragtning: *"Vi husmænd trænger til at ruskes op af dvalen og hævde vor ret som frie mænd i Danmark med lige god adgang til al det, som vor rige jordbund giver og til at styre sagerne selv. De offentlige sager har hidtil været lagt i hænderne på gårdmandsstanden, hvad mening er der i sligt?"*

Man tager næppe fejl i, at det her er tanker, der hen ad vejen har bundfældet sig under de mange foredrag på højskolen – foredrag, der alle, når det skal siges kort, handlede om mennesker og tankegange og tiltag, der gjorde en forskel.

Og så får han travlt. Plejeforældrene går på aftægt. Han gifter sig med Boline, en gårdmandsdatter fra Solrød, og snart bygger han nye pæne bygninger ved Tværvejen midt på husmandslodderne. Han mageskifter med andre husmænd og tilkøber sig jord, så han efterhånden får en lille gård på 22 td. land ud af det. Strandbo kalder han gården. Kirkebogen nævner ham som parcellist, da det første barn, datteren Marie, bliver født i 1907, men som gårdejer, da børnene Ingemann bliver født i 1908 og Johannes i 1912.

Ved folketællingen i 1916 er der tjenestekarl på ejendommen, og Niels Christian Olsen opgiver en årsindtægt på 1900 kr. og en formue på 20.000 kr. Det var mange penge dengang! Han betaler 90 kr. i skat.

I lokalsamfundet ved man at finde de begavede folk, der er brug for til de fælles opgaver, og Niels Christian Olsen fra Strandbo er en af dem, man får øje på. Han kommer i bestyrelse for brugsforening og mejeri, bliver medlem af menighedsrådet og i 1920'erne finder vi ham i sognerådet som repræsentant for Det radikale Venstre, tro mod sin husmandsbaggrund. Og han er aktiv på mange fronter. Eksempelvis er han allerede i 1911 udpeget som listefører ved folketællingen, og mange år senere finder vi ham som formand for andelsselskabet Solrød Strand, der har opkøbt strandarealer, der skaffede lokale folk adgang til stranden, før københavnernes satte sig på det hele (!).

Fra Danmarks kommunale Forvaltning [1929]

Olsen, Niels Chr., f. 11. Nov. 1879 i Rerslev,
Søn af Tømrer Niels Olsen og Hustru Marie,
f. Hansen. Gift 9. Marts
1906 med Boline Margre-
rethe O., Datter af
Gaardejer Peter H. Niel-
sen, Solrød, og Hustru
Johanne, f. Petersen.

Uddannet ved Land-
væsen, Elev paa Frede-
riksborg Højskole 1903—
04. Gaardejer 1906. Fh.
Medlem af Bestyrelserne
for Brugsforeningen og
Mejeriet og af Menig-
hedsraadet.

Medlem af Sogneraadet 1929 (Rad. Venstre).
Medlem af Vejudvalget og Skolekommissio-
nen.

Adresse: Strandbo, Solrød Strandmark pr.
Taastrup.

Strandbo bliver et samlingssted for børnene og deres venner, og der er ikke få beretninger om det muntre liv på gården i 20'erne og 30'erne. Niels samler om aftenen børn og ungdom til oplæsning af nordiske forfatteres skrifter. Bjørnstjerne Bjørnson var den absolutte favorit. Der blev sunget flittigt fra Højskolesangbogen, og børnenes fætter Paul, der boede på Strandbo i nogle år, husker, hvordan Niels satte sig tilbage i lænestolen, strakte benene ud og sang for med høj røst.

Det går vist an i al stilfærdighed at konkludere, at Niels livet igennem helt og fuldt holdt fast i det, han tog med sig fra sit korte højskoleophold: Det, der angår ham selv som menneske og det, der blev bestemmende for hans engagement i lokalsamfundet. Sådan som den klassiske højskole i Danmark ville det.

Niels Christian Olsen døde i 1951. Af hans livsværk, Strandbo, forsvandt de sidste rester i året 2007. Jorden er for længst udstykket, og alt er væk.

Kilder:

Niels Christian Olsens dagbog 1904-05. Bearbejdet og gengivet i nutidig retskrivning af Eli Olsen

Eli Olsens notater efter samtaler med Johannes Olsen

Folketælling Solrød sogn 1880, 1890 , 1911 og 1916

Kirkebog for Solrød sogn 1905-12

Internet: Historisk billedarkiv, Danske billeder

Danmarks kommunale Forvaltning. Selskabet Vort Samfund. [1929]

Billedsamling Solrød Lokalarkiv

Forhandlingsprotokol 1914-39. Andelsselskabet Solrød Strand. Solrød Lokalarkiv.

Paul Hartvig Petersens mundtlige beretninger om livet på Strandbo